

Marcos Cantera Carlomagno

C.A.U.R.: Den fascistiska internationalen

Inledning

Det europeiska politiska landskapet under mellankrigstiden upplevde ständiga tillskott av nya grupperingar. Det handlade främst om sammanslutningar på höger- och vänsterkanten, för vilka de återkommande sociala kriserna, den tilltagande arbetslösheten och den oroliga politiska situationen efter Versaillesfreden utgjorde en mycket gynnsam jordmån. Världsdepressionen i början av 1930-talet gav ytterligare näring åt denna process.

Nationalsocialismens framgångar i Tyskland, särskilt efter den stora valsegern den 14 september 1930, togs emot med både glädje och bekymmer i Italien. Ur fascistisk synpunkt var det givetvis bra, att en likartad rörelse växte fram och tog makten i ett stort land som Tyskland. Det bevisade de fascistiska teserna om liberalismens och parlamentarismens oduglighet samt, inte minst, att fascismen hade en universell giltighet. Å andra sidan innebar nazismens framgångar, att Tysklands traditionella politiska och ekonomiska expansionistiska strävanden, framför allt i de gamla habsburgiska områdena, skulle få helt andra möjligheter att realiseras än under Weimarrepublikens dagar, dels som ett resultat av en effektivisering av de tyska ansträngningarna, dels som en direkt konsekvens av själva kärnan i den nationalsocialistiska ideologin.

Hitlers makttillträde skulle således innebära, att Mussolinis ledarskap inom det revisionistiska blocket — d.v.s. den grupp stater som krävde en revision av fredsvillkoren i Versailles-avtalen — på allvar hotades. För il Duce stod det tidigt klart, att fascismens ideologiska profil måste skärpas, så att omvärlden, främst då de västliga demokratierna, fick klart för sig att den italienska rörelsen på väsentliga punkter skilde sig från den spirande tyska motsvarigheten. Ett led i dessa strävanden utgjordes av skapandet av CAUR, en fascistisk international. Denna grundades officiellt i juni 1933 och lades i praktiken ner under 1936. Men om nazisternas snabba marsch mot makten var den viktigaste anledningen till CAUR:s bildande innebar den senare politiska utvecklingen i Europa — med kriget i Etiopien, inbördeskriget i Spanien och skapandet av axeln Rom-Berlin — dess dödsstöt.

Förutom den politiska utvecklingen på kontinenten fanns det andra faktorer bakom CAUR:s misslyckade försök att ena olika profascistiska och nationalistiska rörelser. En sådan var rastänkan och synen på judarna: i den fascistiska

tiska propagandan hade just antisemitismen lyfts fram som en avgörande vattendelare mellan den italienska fascismen och den tyska nationalsocialismen. De starka antisemitiska dragen hos flera profascistiska och nationalistiska grupper, främst då i Östeuropa, försvårade dock från allra första början CAUR:s interna arbete. En annan förklaring till organisationens nedläggning måste slutligen sökas i Mussolinis eget sätt att arbeta.

Fascismens ansågs av några av dess ledande ideologer vara en universell doktrin. I enlighet med denna syn spände därför CAUR:s verksamhet över hela världen, genom ett nät av nationella kommitteer. 1934 bildades i Sverige, liksom i de andra skandinaviska länderna, en nationell CAUR. I mitt avhandlingsarbete kommer jag att redogöra för denna svenska CAUR:s historia. I föreliggande artikel kommer jag främst att presentera en analys av bakgrunden till den fascistiska internationalens bildande och av de viktigaste orsakerna till dess misslyckande.

Framställningen bygger dels på en undersökning av primära källor (persondossierer från Mussolinis privata arkiv (ACS, SPD) och dokument ur den italienska diplomatposten (DDI), dels på vad den italienske historieforskaren Renzo De Felice och den amerikanske historikern Michael Ledeen skrivit om i ämnet. Det bör påpekas att Ledeen, vars bok "L'Internazionale Fascista" utkom 1973, inte haft tillgång till de av mig studerade handlingarna i Mussolinis arkiv.

Inför de nationalsocialistiska valframgångarna

Strax efter det tyska valet i september 1930 reste journalisten Asvero Gravelli till Tyskland och Österrike för att undersöka marken och komma i kontakt med olika nationalistiska och profascistiska grupper. Syftet med Gravellis resa var att lägga grunden till en internationell fascistisk organisation i enlighet med Mussolinis planer.¹

Mellan mars och september 1931 fylldes tidskriften "Antieuropa":s sidor — under ledning av Gravelli — av debatter och analyser om fascismens och nazismens natur och om likheterna och, framför allt, olikheterna mellan de båda rörelserna. Slutsatsen var att mellan de två rörelserna inte fanns verkliga gemensamma nämnare annat än till formen.²

I detta sammanhang måste man påpeka, att man i Rom sedan länge hade bestämt sig för att stödja Stalhelm och andra grupper inom den tyska högern i stället för Hitler.³ Den blivande tyske rikskanslern väckte varken förtroende eller sympati hos il Duce utan tvärtom förakt och avsky.⁴

Ett viktigt redskap för Mussolini i hans försök att manipulera utvecklingen i Tyskland var major Giuseppe Renzetti. Renzetti, som engagerades i Tyskland efter första världskrigets slut i egenskap av medlem i en italiensk kommission, hade träffat Mussolini under dennes tyska resa 1922. Renzetti förvandlades då till il Duces personlige representant i Tyskland och kom genom Hitler och framför allt Göring att spela en viktig roll i den politiska processen i landet fram

till nazisternas maktövertagande. Särskilt betydelsefull var Renzettis agerande i samband med närmandet mellan nationalsocialisterna, Stalhelm och andra högergrupper. Det är emellertid klart, att fascisternas kort in i det sista utgjorts av Stalhelm.⁵

Mot bakgrund av vad som sagts tidigare är det inte svårt att förstå, att nazisternas makttillträde i Tyskland väckte mycket blandade känslor i Italien. Det var många som menade, att man gjorde klokt i att skilja mellan nationalsocialismen som politiskt parti och nationalsocialismen som regering. Den nazistiska agitationen hade varit fördelaktig då den hade försvagat Weimarrepubliken och gjort värdefull agitation för idéer som påminde om den italienska fascismen. Genomförandet av det rasistiska, revisionistiska, expansionistiska nazistiska programmet var däremot allt annat än bra för Italien.⁶

Mussolinis officiella reaktion i den nya situationen var utarbetandet av den s.k. Fyrmaktspakten mellan Italien, Frankrike, England och Tyskland. Ett huvudsyfte med denna allians var just att säkra freden genom att låta västmakterna reglera och kontrollera den tyska upprustningen.⁷ Ett icke officiellt svar var däremot Roms försök att skapa en fascistisk international under italiensk hegemoni. Konjunkturen verkade då vara mycket gynnsam för ett sådant steg: i oktober 1933 hade Palazzo Chigi registrerat fascistiska och profascistiska grupper i hela 23 länder. Sex månader senare hade antalet länder representerade i samma lista ökat till 39.⁸

Med ungdomen för Det nya Europa

Den 28 oktober 1932, på tio-årsdagen av marschen mot Rom, grundade Gravelli tidskriften "Ottobre", vars undertitel var *Den universella fascismens tidskrift*. Ottobres medarbetare betonade från starten att den korporativistiska staten var den enda som var i stånd att lösa alla de problem som världsdepressionen blottlagt. Fascismens styrka, menade man, låg just i det faktum, att regimen representerade alla samhällsklasserna, ej bara den ena eller den andra. Parallellt med Ottobre gav gruppen kring Gravelli även ut "Antieuropa". Namnet betydde att fascisternas mål var att bekämpa det gamla Europa, "plutokraternas Europa", och ersätta den existerande ordningen med en ny. I detta gigantiska arbete hade ungdomen en ledande roll.⁹ Det är viktigt att påpeka, att Gravelli och hans medarbetare inte var ensamma om dessa strävanden. Över hela Italien, och över hela Europa, växte vid denna tid talrika grupper upp, vilka arbetade i mer eller mindre samma riktning. Det speciella med Gravelli var hans nära kontakter med Mussolini själv, vilket gav hela verksamheten en kvasiofficiell karaktär.¹⁰

Under förevändning av att vilja hylla en italiensk vetenskapsmans minne, Alessandro Volta, organiserade il Duce en världskongress i Rom i november 1932, den s.k. Convegno Volta. Inbjudna var vetenskapsmän och intellektuella från hela kontinenten och ämnet för kongressen var "Europa". Inläggen teck-

nade en bild av ett Europa hotat från såväl Sovjetunionen, Asien och Afrika som Storbritannien och USA, d.v.s. både kommunismen och kapitalismen. Inför denna situation framhövdes den italienska korporativismen som den bästa lösningen för kontinentens problem. Voltakongressen blev en propagandatriumf för regimen och gav arbetet med uppbyggandet av en fascistisk international vind i ryggen. Knapp ett århundrade tidigare hade Giuseppe Mazzini skapat rörelsen "Det unga Italien". Nu gällde det att följa honom i spåret och skapa "Det unga Europa".¹¹

Från slutet av 1920-talet och fram till 1930-talets mitt mångfaldigades inläggen till förmån för en fascistisk international i både Italien och andra europeiska länder. Redan vid ett tidigt stadium framstod två element som centrala: behovet av att se upp med hitlerismens försök att skapa ett gigantiskt Deutschtum och kravet på en sammanslutning av "fritt tänkande människor och rörelser", helt självständiga från sina respektive regeringar.¹²

Som nämnts stod kretsen kring Gravelli nära Mussolini och räknade med dennes stöd. Dessutom fanns det ett antal officiella instanser, vilka ansvarade för regimens propaganda utomlands. De viktigaste var "Fasci all'estero", "Società Dante Alighieri" och "Scuola di Mistica Fascista".¹³ Dessa tre organisationer fungerade i de flesta länder där Italien hade diplomatisk representation och deras mål var att sprida italienskt språk, italiensk kultur och fascistisk propaganda. De vände sig både till italienska medborgare utomlands och, särskilt i fallet med Dante Alighieri-sällskapet, till medborgare i de länder de verkade. Men antalet grupper och tidskrifter som propagerade för en internationalisering av de fascistiska idéerna växte som svampar ur jorden och många av dem stod från början, eller rörde sig så småningom, i de fascistiska officiella strukturernas periferi. Dessutom fanns det runt om i Europa gott om agitatorer och grupper som själva kallade sig fascister samtidigt som man med stormsteg närmade sig nationalsocialismens mest radikala positioner.¹⁴

För Mussolini och regimen hade denna väldiga autonoma verksamhet klara nackdelar. För att kunna kontrollera processens dynamik gällde det därför för il Duce att snabbt kanalisera de viktigaste krafterna i de officiella institutionerna. Till att börja med försökte man utnyttja de redan befintliga organerna inom partiet. Frågans snabba internationalisering och det problem som nationalsocialismens maktillträde representerade gjorde emellertid nödvändigt, att större åtgärder vidtogs. I juni 1933 grundades därför CAUR, det vill säga *Comitati d'azione per la universalità di Roma* — Aktionskommittéer för Roms universalism.¹⁵

General Eugenio Coselschi tar över

Paradoxalt nog, med tanke på vad som sagts ovan, blev inte Gravelli utvald att leda den nyskapade organisationen utan generalen, deputeraden, advokaten, mm, mm, Eugenio Coselschi, en energisk man med polska rötter som 1919–1920 varit privatsekreterare åt poeten Gabriele D'Annunzio i dennes våg-

halsiga ockupation av staden Fiume. Valet av Coselschi bör dock inte förvåna: redan 1924 hade denne föreslagit Mussolini skapandet av en liknande organisation på kulturell basis.¹⁶

Coselschi var en utmärkt talare och en karismatisk ledare med omvitnad organisationsförmåga. Outtröttligt påpekade han både i tal och skrifter det han trodde mest på: fascismens universalitet. Denna universalitet hade en fast förankring i den eviga staden Rom, centrum för civilisationen, kyrkan och imperiet.¹⁷

Diskursen om fascismens universala karaktär och dess identifikation med Rom hade flera implikationer. Å ena sidan erkändes fascismens förmåga att få olika nationella uttryck, i enlighet med olika kulturer och traditioner. Å den andra gavs Rom en ledande roll. Båda dessa aspekter var av stor betydelse för Mussolini och hans närmaste adepter ty de förnekade de nationalsocialistiska teorierna om en högre ras och förpassade samtidigt Berlin till att spela en bakgrundsroll i den politiska och ideologiska kampen. Därför betonade man också ständigt, att CAUR var en sammanslutning av självständiga rörelser, en international av nationella fascismer, som inte hade med några regeringar att göra.

Den ovannämnda programmatiska och organisatoriska inramningen var lättare att acceptera för de allra flesta fascistiska och profascistiska grupperna runt om i Europa än den motsvarande international, som Berlin vid denna tid höll på att montera upp. Talet om de nationella identiternas *raison d'être*, i vilket förnekandet av antisemitismen var en komponent, gjorde att även de som såg positivt på nazismen men var rädda för ett starkt, expansionistiskt Tyskland kunde sluta upp bakom CAUR. Det faktum att bara självständiga grupper och inte regeringar tilläts vara med hade dessutom den fördelen, att makthavarna i Berlin hölls utanför.

Sammanfattningsvis var det alltså tre element, som skulle hålla samman den nyskapade CAUR. Ett sådant var den självständighetsgaranti, som varje ansluten grupp gavs. Ett annat var gemenskapen i en universell och tolerant kristen doktrin, vilken förnekade varje form av elitistisk rastänkande och varje folks försök att uppnå hegemoni över de andra. Det tredje elementet utgjordes av en sammanhållande korporativistisk statsteori enligt de principer som utvecklats i Mussolinis Italien.¹⁸

Efter skapandet av CAUR förstärkte Mussolini regimens propagandaapparat genom tillkomsten av Understatssekretariatet för massmedia och propaganda hösten 1934.¹⁹ Utnämningen av den unge Galeazzo Ciano — *il Duces* svärson — som chef för det nya undersekretariatet hade två tydliga mål: att ha som ansvarig för propagandaverksamheten en man som stod i beroendeförhållande till Mussolini och att förstärka ungdomskulten inom den rörelse som arbetade med en revitalisering och internationalisering av de fascistiska idéerna.

Mötet i Montreux och den judiska frågan

Paret Ciano-Coselschi fick stort stöd från den italienske regeringschefen. Samtidigt stöddes CAUR av den väldiga rörelsen av entusiaster, som skulle kanali-

seras i regimen strukturer.²⁰ Den nya organisationens första stora prov var genomförandet av ett möte i den schweiziska staden Montreux i december 1934.

Till Montreux kom det delegater från tretton olika länder. Från Skandinavien sändes bl.a. Fritz Clausen (Danmark), Vidkun Quisling (Norge) och Rütger Essén (Sverige). Symptomatiskt nog fanns det inga representanter från Nazityskland.²¹

I sitt tal till delegaterna betonade Coselschi CAUR:s mål att respektera varje folks rätt att utveckla sin egen typ av fascism i enlighet med de olika nationella traditionerna. Fascismen, menade Coselschi, var både nationell och universell. Nationell eftersom nationen representerade det högsta och universell då de principer som Mussolini utvecklat i Italien kunde tillämpas i hela världen. Häri skilde sig fascisterna från socialisterna, som i internationalismens namn ville utplåna nationen, och från nazisterna, som hävdade den "ariska rasens" överhöghet över alla de andra raserna i världen.

Men vad var den gemensamma nämnaren i den universella fascismen? Coselschis svar på denna fråga var korporativismen. Med detta menades skapandet av nya strukturer utifrån den korporativistiska doktrinen, vilken var lika med en stark och totalitär stat präglad av disciplinerade medborgare, av ordning och rättvisa, av en reglering i god anda av arbetsrelationerna mellan arbetsgivare och arbetstagare, av harmoni mellan de olika sociala klasserna och av medborgerlig frihet inom vissa gränser.²² Allt detta stämde m.a.o. väl med Mussolinis ledande princip *allt inom staten, inget utanför staten, inget mot staten*.

Om grunden i ovanstående resonemang rådde det stor enighet bland Montreux-mötets deltagare. Korporativismen ansågs av många människor vid denna tid, även folk utanför den profascistiska sfären, utgöra lösningen på den svåra krisen och hyllades som den tredje vägen — den väg som förkastade såväl den kommunistiska materialismen som den kapitalistiska egoismen. Problemen och oenigheten bland Montreux-delegaterna uppstod i stället senare, när man gick vidare och började diskutera den judiska frågan. När Quisling betonade att Rom behövde stödet från "den nordiska civilisationen" och Ion Motza från det rumänska Järngardet krävde ett uttalande mot den judiska faran i Europa hade den för CAUR:s existens känsliga paradoxen blottlagts med all önskvärd tydlighet: försöken att bygga upp en fascistisk international utan den tyska nationalsocialismens närvaro var en mycket svår, för att inte säga omöjlig, ekvation.²³

Den judiska frågan utgjorde därmed redan från början den plattform på vilken retoriken skalades av och problemets kärna blev synlig för alla. Motsättningen mellan den fascistiska universalistiska världsbild, där varje nationell identitet respekterades och hyllades, och den nationalsocialistiska rasistiska *Weltanschauung* var onekligen stor. Men för flertalet profascister och nationalister runt om i Europa var denna konflikt ändå inte tillräcklig för att ta ställning för antingen Rom eller Berlin. Att godkänna och stödja den fascistiska nationalitetsprincipen innebar med andra ord för många delegater i Montreux inte, att nazisterna borde hållas utanför samarbetet och isoleras. Omvänt betydde för dessa delegater kampen mot judarna inte nödvändigtvis ett steg mot Tredje Rikets extrema antisemitism.

De italienska representanterna betonade, att judarna inte representerade ett problem i Italien. De centraleuropeiska och skandinaviska delegaterna var däremot mycket mer angelägna att dröja kvar vid rasproblematiken. Montreux-mötets slutresolution i denna fråga blev därför en kompromiss: det judiska problemet var reellt, men det borde inte leda till en hatkampanj mot judarna. Men, tillade man, om judarna motarbetade skapandet av den fascistiska ordningen, gynnade det internationella på bekostnad av det nationella och vägrade att smälta samman med sina respektive landsmän då skulle CAUR bekämpa dem som vilka andra fiender som helst.²⁴

Konkurrensen mellan Mussolini och Hitler om olika europeiska profascistiska och nationalistiska gruppers gunst hade dock flera sidor än bara synen på judarna. För många baltiska, och även skandinaviska fascister, var Mussolini den givna ledaren. Il Duce hade under drygt tio år vid makten visat sig vara en internationellt respekterad statsman; en regeringschef som hade räddat sitt land från kommunismen och det totala kaoset; en handlingstark gestalt som hade slutit fred med den katolska kyrkan och byggt upp en ny samhällsordning med hjälp av traditionella verktyg och respekt för urgamla kulturella mönster. Hitler däremot var ett ospelat kort och hans program förespråkade en fullständig nedrivning av de befintliga strukturerna. Dessutom, medan fascismen garanterade varje folks suveränitet hotade nazismen med germansk överhöghet och tysk kontroll.

Den svenska CAUR:s diskreta tillkomst

I mitten av september 1934 informerades den italienske ministern i Stockholm — Gaetano Paternò — att en fascistisk emissarie — Guido Cabalzar — skulle samma månad skickas till Norden. Cabalzar stannade två månader i Skandinavien och under denna tid lyckades han genomföra det som var syftet med resan: att bilda en nationell CAUR i såväl Sverige som Norge.²⁵

I sina promemorior till Rom betonade Cabalzar, att fascismen inte var så känd i Norden, och att den "ofta felaktigt sammanblandades" med den tyska nazismen. Det svenska folkets tydliga motstånd mot nazismens idéer och den politiska isolering — som var kännetecknande för de skandinaviska länderna — krävde därför enligt honom, att man i arbetet med skapandet av en nationell fascistisk sektion gick mycket försiktigt fram.

Efter att ha studerat de svenska grupper, vilka på ett eller annat sätt kunde tänkas ha "vissa analogier" med den italienska fascismen (Svenska Nationalsocialistiska Partiet, Nationalsocialistiska Arbetarepartiet och Nationalsocialistiska Blocket) kom Cabalzar fram till den slutsats, att ingen kontakt borde tas med dessa grupper. Inte nog med att de aktuella rörelserna saknade reell betydelse. De var dessutom klart "inspirerade av den rasistiska hitlerismen".²⁶

Under Cabalzars vistelse i Sverige bildades därmed den svenska CAUR, vars styrelse så gott som helt kom att bestå av svenska personer utan öppen politisk

aktivitet. Propagandan kring den svenska CAUR:s tillkomst begränsades till en intervju, som Cabalzar gav journalisten och författarinnan Ellen Rydelius. Målet för den nya gruppen sades vara ett helt annat än det egentligen var.²⁷ Kort därefter meddelade Italienska Sällskapet, under ledning av ledamoten av Svenska Akademien Anders Österling, att det ämnade närma sig den nyskapade organisationen. Andra personer, till exempel riksbibliotekarie Isak Colljin, begärde ganska omgående inträde i den svenska CAUR.

I maj 1935 anlände till Sverige en ny fascistisk emissarie, Alberto Luchini. Denne bekräftade Cabalzars och Paternòs slutsatser om behovet av att hålla ett klart avstånd till de svenska pronazistiska grupperingarna men betonade, att arbetet för en spridning av fascismen i Sverige måste göras mer intensivt och, framför allt, gå andra vägar än de kulturella. Luchinis recept var att satsa på Sveriges Nationella Ungdomsförbund i allmänhet och en av dess medlemmar, Rütger Essén, i synnerhet. Essén hade kort dessförinnan i egenskap av enda svensk delegat deltagit som observatör i den internationella fascismens konstituerande kongress i Montreux, och nu fick han ta över ordförandeskapet i den svenska CAUR.

Samtidigt som Luchini vistades i Sverige fick den etiopiska konflikten allt tydligare konturer. Krigets utbrott den 3 oktober 1935 och den negativa reaktion, som den italienska invasionen väckte i Sverige, gjorde att den svenska CAUR:s arbete mer eller mindre förklarades inom loppet av några få månader. Till detta bidrog det faktum, att flera av de mest aktiva, inklusive Rütger Essén själv, så småningom närmade sig de nazistiska positionerna. Den svenska CAUR dog därmed ut lika anonym och stilla som den hade fötts.

Svart blir brunt

Från starten arbetade CAUR på det internationella planet, från Sverige till Sydafrika, från Chile till Kina. Ett organisatoriskt mål var att bygga upp nationella sektioner, vilka skulle sända representanter till CAUR:s kongresser.²⁸ I Montreux bildades en s.k. permanent kommission för den universella fascismen. Det var ett slags sekretariat, vilket hade en samordningsroll. Kommissionen träffades emellertid bara två gånger: i Paris den 30 januari 1935 och i Amsterdam den 1 april samma år. Vid mötet i Amsterdam författade kommissionens medlemmar ett uttalande som fördömde "varje försök att etablera en särskild ras' överhöghet över de andra".²⁹ Detta möte var också det sista, och CAUR:s betydelse krympte därefter alltmer.

Varför misslyckades CAUR:s arbete trots det stora intresse som de korporativistiska idéerna vid denna tid hade runt om i Europa? Ledeen hänvisar bl.a. till en rapport, som en gammal lärare till Ciano levererade till denne. Enligt rapportören bestod den byggnad som Coselschi hade byggt av luft, fusk och misstag. Dels skulle några av de i Montreux representerade rörelserna inte finnas i verkligheten; dels delades för mycket pengar ut till för många personer i

onödan; dels hade man inom CAUR:s ledning inte riktigt förstått, att kriterierna för att skilja mellan "riktiga fascister" och "vanliga Hitleragenter" måste vara mycket stramare än vad de var.³⁰

En annan orsak enligt Ledeen var, som redan påpekats, att Gravelli och dennes närmaste hade hållits utanför den nybildade organisationen och nu försökte motarbeta den. En tredje anledning utgjordes av det faktum, att en viktig oenighet förelåg om en definiering av själva grundbegreppet korporativism. Denna teoretiska divergens, tillsammans med de två andra elementen, bidrog till att förlama CAUR:s arbete.³¹

Enligt De Felice måste orsakerna bakom CAUR:s misslyckande sökas i den "absurda" italienska tanken att försöka bygga upp en fascistisk international utan att inkludera nationalsocialisterna, vilkas regering, förutom den italienska, var den enda som kallade sig fascistisk. Dessutom spelade den judiska frågan en central roll. För Mussolini var hela problematiken med rastänkande av principiell betydelse, inte för judarnas egen skull, vilka sades inte utgöra ett problem i Italien, utan för att nazisternas tal om den germanska rasens överhöghet över alla andra raserna innehade förödande moraliska och politiska konsekvenser även för italienarna. Hos flertalet fascistiska och nationalistiska rörelser i andra länder, särskilt i Centraleuropa, var emellertid den antisemitiska komponenten tydlig markerad och därför var det för dessa svårt att acceptera den splittring i den allmänna fascistiska fronten, som Rom eftersträfvade.³²

Det fanns dock andra faktorer, som saboterade CAUR:s arbete. En central sådan var den storpolitiska utvecklingen vid mitten av 1930-talet. Den italienska aktionen i Östafrika försvagade Roms propagandistiska resurser i Europa och gav Berlin större aktionsfrihet på kontinenten. Delvis som en konsekvens av kriget i Etiopien, NF:s sanktionspolitik mot Italien och det italienska deltagandet i spanska inbördeskriget genomförde Mussolini 1936 en ny pendelrörelse i den italienska utrikespolitikens inriktning. Rom närmade sig Berlin. I ett sådant läge hade en antinazistisk fascistisk international, såsom CAUR var ämnad att fungera, ingen raison d'être.³³ Till sist: i det långa loppet kunde Italien inte konkurrera med det ojämförligt mycket starkare Tyskland om de olika europeiska fascistiska och nationalistiska rörelsernas preferenser. En undersökning av utvecklingen i Centraleuropa, Baltikum och Skandinavien visar, att allteftersom åren gick mellan nazisternas kongress i Nürnberg 1929 och skapandet av axeln Rom-Berlin 1936 bytte alltfler aktivister sina svarta skjortor mot bruna plagg.³⁴

Avslutande kommentarer

En diskussion om försöken att skapa en fascistisk international, och om anledningarna till dess misslyckande, kan inte anses vara någorlunda avrundad förrän några viktiga aspekter på Mussolinis sätt att arbeta tillförts framställningen. I såväl samtidens som nutidens biografiska och vetenskapliga publika-

tioner om den italienska fascismen och dess centrala gestalter betonas den framträdande pragmatism, som karakteriserade Mussolinis agerande. Il Duces politiska approach var, mer än något annat, tentativ. Förutom stora karismatiska tillgångar, nyttiga i både privata och offentliga sammanhang, och en väl omvitnad arbetskapacitet ägde Mussolini en politisk intuition, som hjälpte honom att snabbt bedöma såväl folk som händelser och instundande förändringar. Samma personlighetsdrag gjorde emellertid, att han ständigt fastnade i behandlingen av de mest banala detaljerna, övertygad som han var om att ingen annan skulle klara av det lika bra som han. På samma sätt var Mussolini misstänksam mot allt och alla (med ett par undantag inklusive sina allra närmaste) och av omgivningen ansågs han vara helt oberäknelig. Släktingar, medarbetare och befolkningen i övrigt vände sig så småningom att il Duce från ena stunden till en annan ändrade ståndpunkt, skiftade humör eller bytte ut hela sin regering. De mest hängivna beundrare tolkade detta som ett utslag av en gudomlig gåva, som möjliggjorde för Mussolini att kunna se och förstå saker och ting som *vanliga* människor inte var kapabla till. För mer avlägsna observatörer hade il Duces kända nyckfullhet en mer banal förklaring, men ofta kopplade man ändå den med ett antagande om befintligheten av starka skäl, rationella eller ej, bakom de många kursändringarna.³⁵ Dessa aspekter är viktiga att beakta för en förståelse av frågan om CAUR:s tillkomst och upplösning.

Initiativen för en internationell spridning av fascismen växte alltså starkt under 1920-talets sista år. För fascistregimen, som i snart tio år innehaft makten, var denna aktivism välkommen — så länge den kunde hållas under kontroll. Detta berodde dels på den propaganda man åstadkom till fascismens gagn, dels — vilket var viktigare än man i första hand kan tänka sig — på att denna aktivitet var en spruta av entusiasm och engagemang i en politisk rörelse som byggde sin ideologiska existens på just detta: mystiken, det irrationella, de hårda provningarna, entusiasmen, den ohejdade offerviljan.

Mussolini var väl medveten om dessa förhållanden. De regelbunda utbyten i stats- och partihierarkin hade ett dubbelt syfte. Å ena sidan omöjliggjorde de att någon fick fast förankring — och en farlig maktbas därtill — i något område. Å den andra gav dessa veritabla utnämningsskaruseller ett intryck av att den fascistiska revolutionen gick vidare med odämpad fart. Av samma anledning tvangs äldre och runda partipampar att springa runt några varv inför den samlade massan, eller att fara som "volontärer" till de olika krigskampanjerna eller att delta i skörden av vetet eller byggandet av någon skola eller offentlig lokal. Dynamismen, en av de bärande pelarna i den fascistiska idébyggnaden, skulle vara påtaglig för var och en. Den fascistiska revolutionen, påpekade dess teoretiker gång på gång, var permanent, skulle aldrig stanna upp och måste ständigt fördjupas. Äldre och medelålders italienare, benägna att ta livet med en nypa salt, var för de fascistiska teoretikerna en förlorad grupp. Räddningen, hoppet, utgjordes av de unga.³⁶

När aktivismen kring internationaliseringen av fascismen växte till en sådan grad att den hotade att hamna utanför de officiella strukturernas kontroll be-

stämde sig Mussolini för att institutionalisera rörelsen. Samtidigt innebar nazisternas maktövertagande i Tyskland, att Roms dittills självklara ledarroll inom det revisionistiska blocket ifrågasattes. Skillnaderna mellan fascism och nazism måste därför göras tydliga, dels inför andra profascistiska krafterna runt om i världen dels inför Italiens traditionella samtalspartners: London och Paris. Dessutom: den väl förankrade rädslan för tyskarnas expansionistiska tendenser gjorde sig gällande även i detta sammanhang.

Trots allt tal om annat blev CAUR ett verktyg för den italienska regering. Organisationens centralråd bestod av 21 trogna italienska fascister och inför Etiopienkonflikten bedrev CAUR:s medlemmar propaganda- och spionageverksamhet för Roms räkning runt om i Europa och Östafrika.³⁷

Den utrikespolitiska utvecklingen under 1936 ledde till ett närmande mellan Rom och Berlin. Detta närmande försvårade ett viktigt syfte, antagligen det viktigaste, med CAUR:s ursprungliga program: betoningen av skillnaderna mellan fascism och nazism och försöken att isolera Berlin. Mussolinis intresse för Coselschi och dennes verksamhet svalnade dock många grader redan vid mitten av 1935 och när CAUR-presidenten ville gå vidare på den i Montreux inslagna vägen i arbetet med skapandet av "den nya ordningen" satte il Duce stopp för planerna.³⁸ Tidigare hade Mussolini lovat Coselschi att ta emot honom varannan månad för gemensamma överläggningar. Från och med hösten 1935 var det nästan omöjligt för CAUR-ledaren att komma längre än till Mussolinis sekreterare.³⁹

CAUR:s tillkomst och upplösning berodde således på den politiska utvecklingen i och utanför Italien i början av 1930-talet. Men i betydande grad var organisationens skapelse och död även ett resultat av Mussolinis pragmatiska och tentativa sätt att gå till väga, med gott om plats för snabba, radikala och till synes egensinniga och motsägelsefulla kursändringar.

I ett långtidsperspektiv ter sig CAUR:s historia som en liten episod utan större påverkan på utvecklingen. Den kastar dock ljus över några år då det ingalunda syntes självklart att det var den tyska nationalsocialismen som skulle dominera nationalistiska antidemokratiska krafter i Europa.

Noter

1. Gravelli användes flitigt av Mussolini i försöken att hegemonisera de talrika profascistiska grupper, som vid denna tid växte fram över hela Europa. Om arbetet med att skapa en fascistisk international se också A. Gravelli, *Verso l'internazionale fascista*, Roma 1932; Id., *Panfascismo*, Roma 1935; Michael Ledeen, *L'Internazionale Fascista*, Roma 1973.
2. De aktuella debattinläggen publicerades senare i bokform under titeln *Inchiesta su Hitler*, Roma 1932. Andra böcker från denna period i vilka fascisternas negativa syn på nazismen kommer till tals är P. Solari, *Hitler e il Terzo Reich*, Milano 1932; F.S. Giovannucci, *La Germania di Hitler e l'Italia*, Roma 1933; G. Bertolotto, *Fascismo e Nazionalsocialismo*, Bologna 1933; F. Ciarlantini, *Hitler e il fascismo*, Firenze 1933.
3. Se om det Klaus-Peter Hoepke, *La destra tedesca e il fascismo*, Bologna 1971 (orig. titel *Die deutsche Rechte und der italienische Faschismus*, Düsseldorf, 1968; Renzo De Felice, *I rapporti tra fascismo e nazionalsocialismo fino all'andata al potere di Hitler (1922—1933)*, Napoli 1971; Id., *Mussolini e Hitler. I rapporti segreti 1922—33, con documenti inediti*, Firenze 1975).
4. I korrespondensen mellan il Duce och italienska konsulatet i München i samband med nazisternas misslyckade putsch år 1923 kallades Hitler och hans män för "nar-rar". Documenti Diplomatici Italiani (DDI), Serie VII, Vol II, dokument 474. Det bevarade källmaterialet visar att Hitler åtminstone sedan 1926 förgäves försökt bli emottagen av Mussolini. Deras första möte ägde inte rum förrän åtta år senare, i juni 1934. Se bl a De Felice, *Mussolini il Duce. Gli anni del consenso, 1929—1936*, Torino 1974, s. 434—443.
5. Renzettis parallella diplomati ledde till svåra konflikter med italienske Berlinambas-sadören Cerrutti. Om detta och om Renzettis kontakter med Hitler se bl a DDI, Serie VII, Vol XIII, dokument 91, 937; Ibid., Vol XIV, dokument 3, 334, 407, 655, 659; Archivio Centrale dello Stato (ACS), Segreteria particolare del Duce, Cr (1922—1943), fasc. 442 "A. Hitler" och ACS, MCP, busta 165, fasc. 20 "G. Renzetti". Efter att ha varit italiensk generalkonsul i Berlin 1936—1939 utnämndes Renzetti till minister i Stockholm där han ledde legationen fram till hösten 1943.
6. Dessa tankar var mycket vanliga i både italienska tidningar, tidskrifter och böcker. Se som exempel den ovannämnda boken av Giovannucci, *La Germania di Hitler e l'Italia*, publicerad strax efter Hitlers makttillträde.
7. Fyrmaktspakten undertecknades den 15 juli 1933 i Rom mellan Italien, Tyskland, Frankrike och England, men ratificerades aldrig av det franska parlamentet. I och med Tysklands utträde ur NF den 19 oktober samma år förlorade pakten sin giltighet. Om Fyrmaktspakten och dess diplomatiska konsekvenser se Enrico Serra, *La Francia, l'Italia e il Patto a quattro*, in *Affari esteri*, gennaio 1971; Rosaria Quartararo, *Roma tra Londra e Berlino. La politica estera fascista dal 1930 al 1940*, Roma 1980, s. 25—32, s. 38 f, 67; Fulvio Suvich, *Memorie 1932—1936*, Milano 1984, s. 139—184; För en analys av Fyrmaktspaktens slutgiltiga text jämförd med Mussolinis ursprungliga textförslag se De Felice [1974], s. 850—853.
8. Palazzo Chigis promemoria innehållande en förteckning över de fascistiska rörelserna i världen (april 1934) och en analys av deras respektive program publiceras i De Felice [1974], s. 872—919
9. Antieuropa grundades 1928. Motsättningen mellan "det gamla Europa" och "det nya Europa" liksom ungdomens historiska uppgift i det revolutionära arbete som väntade gick som en röd tråd i Gravellis och många andra fascistiska agitatorers världsbild. Se, förutom innehållet i *Ottobre* och *Antieuropa*, Gravelli [1932], passim, samt publikationerna *L'Universale*, *Universalità Romana* och *Universalità Fascista*.
10. Ledeen, s. 109.
11. Ledeen, s. 111 ff.

12. *Ottobre*, 16 juli och 1 december 1933.
13. Om fascistiska propagaandaorganisationer utomlands se bl.a. Domenico Fabiano, *I fasci italiani all'estero, i Gli italiani fuori d'Italia. Gli emigrati italiani nei movimenti operai dei paesi d'adozione 1880—1940*, Milano 1983. En officiell katalog över olika organisationer och arbetsstrategier ges i *Fasci all'estero. Segreteria Generale, Opera, Istituti, Spirito della Rivoluzione Fascista*, Roma 1929.
14. För en översikt över såväl italienska som internationella sammanslutningar, tidskrifter och aktuella personligheter se Ledeen, s. 116—136.
15. Se CAUR:s statuter i Archivio Storico Diplomatico Ministero Affari Esteri (ASMAE), Carte Suvich, Busta 50.
16. ACS, SPD, Co, RSI, Busta 14, brev från Coselschi till Mussolini, Florens den 13 maj 1924.
17. Se exempelvis Coselschi, *Universalità del Fascismo*, Firenze 1933.
18. Ledeen, s. 151.
19. *Sottosegretariato per la Stampa e la Propaganda* skapades den 6 september 1934 och stod under direkt kontroll av regeringschefen. Dess ledning gavs Galeazzo Ciano. Den 24 juni 1935 upphöjdes denna instans till självständig departement, allttjämt med Ciano som chef. Två år senare, den 27 maj 1937, förvandlades det till det allt mäktigare *Ministero della Cultura Popolare* — Departementet för Folkkulturen.
20. Gravelli var, förståeligt nog, inte lika glad. I ett brev till Mussolini påpekade han, att han länge och med få medel till sin disposition hade arbetat i den riktning som CAUR nu skulle engagera sig: "Jag är rädd, att den verksamhet som deputeraden Coselschis organisation [nu kommer att bedriva] ska försvaga, förlamma och avliva min egen aktivitet." ACS, SPD, Co (1922—1943), fasc 509 529, Gravelli till Mussolini, den 14 juli 1933.
21. För en detaljerad redogörelse för mötet i Montreux se Comitati d'azione per la universalità di Roma, *Réunion de Montreux, 16—17 Décembre 1934—XIII*, Roma 1935.
22. CAUR, *Réunion de Montreux...*, se bl.a. s. 35 f, 40 f. Se även Ledeen 154 f, 161 f.
23. CAUR, *Réunion de Montreux...*, s. 81 ff. Ett längre resonemang om de olika representanternas inställning i dessa frågor förs i Ledeen, s. 156 ff.
24. CAUR, *Réunion de Montreux...*, s. 87. För en analys av de italienska judarna under fascismen se De Felice, *Storia degli ebrei italiani sotto il fascismo*, Torino 1961.
25. En ingående analys av CAUR:s verksamhet i Sverige kommer att presenteras i min avhandling.
26. Materialet om den svenska CAUR bevaras i Archivio Centrale dello Stato, Roma, MCP, Busta 457.
27. "Tro nu icke, förklarar för Dagens Nyheter doktor Cabalzar med äkta italiensk våltalighet, att det här är fråga om någon politisk propaganda för fascismen! ... Nej, Roma Universa vill bilda en grupp av fria män, som vilja nedriva de intellektuella tullar vilka ännu hindrar Europas folk från att känna och uppskatta varandra..." DN, 8/10/1934, s. 5.
28. CAUR-sektioner bildades även runt om i Italien. Dessa skulle arbeta bland de utländska medborgarna.
29. Uttalandet publicerades i "Ottobre" den 2 april 1935. Se även Ledeen, s. 163.
30. Ledeen, s 163 ff.
31. Ledeen, s 168 ff.
32. De Felice [1974], s. 595. Se även Ibid., s. 587 ff.
33. I sin bok talar Ledeen om att CAUR:s propagandistiska arbete "mellan 1938 och krigets slut" hade ett klart pronazistiskt och antisemitiskt syfte. Ledeen, s. 193. Min egen arkivforskning visar dock, att Mussolini genom ett beslut från den 20 september 1939 beordrade "den omedelbara upplösningen" av Coselschis organisation. Se om det ACS, SPD, Co (1922—1943), fasc 145 327, brev från Coselschi till Mussolini, den 22 september 1939.
34. Också den amerikanske historikern ger kursändringen i den italienska utrikespoliti-

- ken under 1936 en avgörande betydelse i individualiseringen av orsakerna bakom CAUR:s misslyckande. Se om det Ledeen, s. 172 f, 175 f. För en undersökning av utvecklingen i de svenska fascistiska och nationalsocialistiska rörelserna se Ulf Lindström, *Fascism in Scandinavia*, Lund 1985; Helene Löw, *Hakkorset och Wasaskärven*, Göteborg 1990; Erik Wärenstam, *Fascismen och nazismen i Sverige 1920–1940*, Stockholm 1970. En motsvarande undersökning för Centraleuropa är Jerzi Borejsza, *Il fascismo e l'Europa orientale*, Bari 1981.
35. Om Mussolinis personliga drag, arbetssätt och politisk kultur se Quinto Navarra, *Memorie del cameriere di Mussolini*, Milano 1946; Rachele Mussolini, *La mia vita con Benito*, Milano 1948; Id., *Benito il mio uomo*, Milano 1958; Emil Ludwig, *Colloqui con Mussolini*, Milano 1950; Edvige Mussolini, *Mio fratello Benito*, Firenze 1957; Renzo De Felice [1968], passim; Id. [1974], s. 18–47; Galeazzo Ciano, *Diario, 1937–1943*, Milano 1980; Dennis Mack Smith, *Mussolini*, Milano 1981; Suvich [1984]; Yvon De Begnac, *Tacchini mussoliniani*, Bologna 1990.
 36. En av de som teoretiserade kring dessa frågor, James Barnes, påpekade 1928, att folk mellan 30 och 45 år var förlorade för fascismen. Man måste gå ner i åldrarna för att skapa den nya människan. Se om det Ledeen, s. 119 ff; De Felice [1974], s. 50 ff. Achille Starace, fascistpartiets sekreterare under tio år, byggde upp en kult kring idrotten och idrottsliga prestationer eftersom "fascism var lika med rörelse". Oftast uppträdde Starace offentligt i gymnastikkäddor, hoppade genom eldringar, red, cyklade, sprang, fäktade och tvingade bestörta partipampar och tjänstemän att göra likadant, till åskådarnas stora glädje. Se bl.a. Antonio Spinosa, *Starace*, Milano 1981; Marco Innocenti, *I gerarchi del fascismo*, Milano 1992.
 37. Om sammansättningen av CAUR:s ledning se ACS, SPD, Co (1922–1943), fasc 145 327, *Consiglio Centrale dei Comitati d'Azione per la Universalità di Roma*. Om spionageverksamheten i utlandet se Ibid., brev från Coselschi till Mussolini/Sebastiani från den 3 juni, 24 juni, 4 juli, 23 juli och 9 november 1935.
 38. ACS, SPD, Co (1922–1943), fasc 145 327, brev från Coselschi till Mussolini, den 3 oktober och den 21 oktober 1935. I en PM från il Duce sekreterare nedtecknades fyra svar från Mussolini till lika många förslag från Coselschi: "Angående 'projektet Den Nya Ordningen': [Jag] är emot. Initiativet anses inte vara nödvändigt och bör överges." Ibid., 4 november 1935. När Coselschi i en PM om Den nya Ordningen försökte förankra idén i Montreux-anda antecknade Mussolini i marginalerna: "Nu räcker det. Jag är emot denna 'Nya Ordning'..." Ibid., *Appunti relativi al progetto dell'Ordine Nuovo*.
 39. Om Coselschis återkommande vädjan om en audiens se bl.a. ACS, SPD, Co (1922–1943), fasc 145 327, passim. En händelse illustrerar Mussolinis nya inställning vis à vis CAUR och dess president. Redan i juli 1935 besvarade il Duce en rapport från Coselschi med orden "allt till utrikes[departementet]". Coselschi gav sig inte utan fortsatte att bombardera regeringschefen med rapporter, italienska och utländska publikationer och vädjan om regelbundna träffar. Mussolini hälsade lika konsekvent via sin sekreterare, att Coselschi skulle i stället vända sig till utrikesdepartementet. Oaktat det fortsatt Coselschi att skriva och sända material till il Duce, som vid denna tid ägnade det mesta av sin tid och sina krafter åt den italienska aktionen i Östafrika. Efter tre år var Mussolinis tålmod tydligen slut, ty när CAUR-ledaren våren 1938 gjorde ett nytt försök skrev il Duce i marginalen: "Det är en order: tala om för honom, en gång för alla, att han måste vända sig till utrikesdepartementet!". På 3-års dagen av invasionen i Etiopien gifte sig Coselschi, alltid känslig för vissa historiska datas innebörd. Efter bröllopet skrev hans fru till regeringschefen för att tacka honom för gratulationskortet. "Och nu", skrev nyblivna fru Coselschi, "tillsammans med min Eugenio..." Mussolini strök under "min Eugenio" och noterade i marginalen "Tientelo!" — Behåll honom för dig själv! Ibid.